

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 316.7:351.78
ПНР

САША МИЈАЛКОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија
Београд

О КОРЕЛАЦИЈИ КУЛТУРЕ И НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак: Осим што је једна од значајнијих детерминанти живота људи и државе, култура је и важан фактор њихове безбедности. Ако се култура генерално одређује као скуп вредности друштва, а безбедност као заштита и заштићеност тих вредности, јасна је њихова корелација. Утицај културе на националну безбедност може да буде конструктиван и деструктиван. С тим у вези, у раду је учињен осврт на ефекте културе, пре свега националног идентитета, култура насиља и безбедносне културе по виталне друштвене и државне вредности, на којима почива концепт националне безбедности.

Кључне речи: култура, идентитет, културе насиља, безбедносна култура, национална безбедност.

Увод

Култура је „скуп свих материјалних и духовних вредности ствараних физичким и духовним радом човека, а чији би се основни смислови састојали у напору за одржавање, продужетак и напредак људског друштва и појединца у њему. То је укупност научног, уметничког стварања и знања људи, њиховог искуства и ширине осећајности, који се изражавају као укупност или степен развоја појединца и друштвених група, њихова усавршеност у владању светом” (Божовић, 1993:575). Реч је о облику генерациј-

ски акумулиране друштвене свести, засноване на извесном систему вредности (Тадић, 1996:182).

Из аспекта безбедности значајна је *масовна култура*, као феномен приближавања културних тековина друштва преко средстава масовних комуникација. Један од њених продуката је и унификација и стандардизација главних образаца људског понашања – *масовно понашање* (Џуверовић, 1993:653–654, 657). То друштво чини погодним за манипулацију, стимулише конфликте и губитак националног, верског или другог идентитета.

Ваља поменути и *контракултуре*. Ови видови *поткултура* својствени су друштвеним групама које су непријатељски расположене према општеприхваћеним друштвеним вредностима и моралним стандардима. Контракултуре које одликује примена насиља називају се још и *културама насиља*.

Култура се данас сматра и једним од видова моћи и потенцијала државе.¹ Моћ државе није више пресудно одређена само величином територије, бројем становника, војном моћи, богатством у тзв. грубим сировинама и изворима енергије. Нови видови моћи државе су и привлачност културних добара, идеологије, начина размишљања и живота, односно *привлачност укупног цивилизацијског обрасца* (Симић, 2002:37–38). *Моћ националне културе* огледа се у развијености културе, традиције, националне свести, националног идентитета и безбедносне културе, чиме друштво постаје модерна, сложна и хармонична целина способна да се одупре безбедносним претњама (Бжежински, 2001:28–29).

Безбедност је једна од основних људских потреба и вредности: као непобитна гаранција опстанка, напретка и благостања, те слободног живота без страха или тешкоћа, безбедност је универзално добро и супстрат културе савременог човечанства (Burke, 2002:1).

Генерално, безбедност постоји када постоји и несметано се испољава (достиге се, развија и унапређује, може да се ужива) оно што је (за нас) вредно и значајно, и када је такво стање очигледно извесно, предвидиво и контролисано, што подразумева

¹ Моћ државе је њена способност да изнуди извесно понашање друге државе или субјектата према којима је моћ усмерена. Потенцијал су капацитети државе на којима почива њена моћ (Nye, 2002/2003:548).

и (нашу) способност да га заштитимо од нежељених утицаја. То је процес, а пре свега (жељени) производ тог процеса – стање. Бити безбедан значи бити заштићен од утицаја нежељених појава, и осећати се заштићеним (сигурним, без страха) у предвидивом и контролисаном амбијенту.

Очигледно је да се у фокусу безбедности налазе извесне вредности, као идеална својства одређених предмета, друштвених појава, процеса и садржаја свести које им људи (појединачно и колективно) придају, а које их чини пожељним јер им омогућавају задовољење потреба, побољшавају живот, односно уживају у њима. Оне су управо спона културе и безбедности.

Вредности појединца су несметано задовољење основних животних и биолошких потреба, обезбеђења услова и средстава за живот, неприкосновеност менталног и физичког интегритета, достојанства и личне имовине, те слободно испољавање воље, духа и самоафирмације. Неретко се исказују кроз концепт људских права.

Вредности колектива (група) су бројне. Због специфичности и бројности, збирно се називају *индетитетом*.

Националне (државне и друштвене) вредности су: опстанак државе и нације; квалитет живљења становништва и социјално благостање; уставни и правни поредак; јавни поредак, ред и мир; економски просперитет, енергетска стабилност и информациони ресурси; политичка стабилност и национално јединство; територијални интегритет; суверенитет; национални понос и достојанство; здрава животна средина; национални идентитет и друге.

Међународне вредности су својствене међународном систему. То су међународни мир и безбедност; међународно пријатељство, помоћ и сарадња; међудржавна и међунационална толеранција и уважавање; међународно право, стандарди и принципи; међународна правда; међународни поредак и друге.

Најзад, као *глобалне (човечанске, планетарне) вредности*, поред наведених, могу да се издвоје још и: опстанак људске врсте; демографска стабилност, подмлађивање, квалитет живота и здравље светског становништва; здрава животна средина и нови-обновљиви извори енергије; безбедност космичног пространства; стабилна и прогресивна светска привреда; контролисаност ширења оружја за масовно уништавање; глобална безбедносна култура и етика и друге.

Осим што представља јединствен концепт, национала безбедност је садржалац и чувар свих наведених вредности. Конкретније, национална безбедност обухвата *заштиту и заштићеност националних вредности од свеколиког (војног и невојног, унутрашњег и спољног) угрожавања, као и партиципације државе и друштва у сферама међународне и глобалне безбедности*.

Друштвене вредности одржавају групе, друштво и државу у целини, чине их стабилнијим, сложнијим и усмеравају их ка заједничком просперитету. Њихови вредносни системи су у фокусу културе, што је и веза безбедности са културом. Генерално, однос културе и националне безбедности може да се сагледа кроз призму националног идентитета, култура насиља и безбедносне културе.

1. Национална култура, идентитет и безбедност

Национални идентитет је једна од традиционалних крунских друштвених вредности. Међутим, глобализацијски токови у другој половини XX века довели су у питање његов опстанак: евидентна је забринутост многих европских народа од могућег губљења идентитета, па је ово питање почело да се разматра из угла „озбиљне невојне претње безбедности нације и државе” (Weaver, 2000:369; Harrison и Huntigton, 2004).

У одређењу националног идентитета мора се поћи од појмова етничитета и његовог идентитета. *Етничитет (етничка група)* је део друштва који се од његове већине разликује по земљи порекла и култури, али и по некој комбинацији следећих одредница: језик, вера и раса. *Етнички идентитет* је осећај и ознака припадности етничкој групи (Хараламбос и Холборн, 2002:223, 273). То је свесни или несвесни доживљај суштинске самоистовестности и континуитета *властитог ја* током дужег времена, без обзира на његове мене у различитим периодима и околностима (Требјешанин, 2001:179, 226–227).

Дакле, *национални идентитет* је скуп свих обележја националног бића – државе и њеног друштва које живи унутар и ван ње, по којима се недвосмислено препознају и разликују од других

држава и њихових друштава. Истовремено, то су и субјективни осећаји блискости и припадности држави и друштву, те осећаји дужности промовисања, унапређења и заштите националних вредности.

Реч је о рационалном и емотивном поистовећивању јединке са глобалним националним колективом. Тиме појединац остварује одређене егзистенцијалне потребе, осећа се делом целине, сигурнијим и са извеснијом будућношћу. Због тога „озбиљне државе и озбиљна друштва држе до свог националног идентитета” и атак на њега доживљавају као напад на своју личност, друштво и државу (национални понос и достојанство). Осим тога, циљ националног идентитета је и превазилажење различитости међу члановима друштва стварањем свести о припадности једној нацији која има заједничке вредности и интересе (национално јединство). Због тога се назива још и *националним осећањем*.²

У корелацији културе, идентитета и безбедности друштва и државе настао је концепт *друштвене*, односно тзв. *социјеталне безбедности*. Он за референтне објекте заштите има друштвене групе, тј. људске колективе које карактеришу заједничка култура, односно идентитет, вредности и интереси. За разлику од безбедности државе која је неодвојиво везана за суверенитет, безбедност друштва везана је за његов идентитет. Кад изгуби суверенитет, држава више није држава, а кад изгуби идентитет, друштво није преживело. Тако су идентитет и култура оправдано постали безбедносна питања и питања високе политике (Weaver, 2000:366, 368; Monahan, 2008).

Истовремено, „паралелни процес интеграције и фрагментације по економским, регионалним, етно-националним и религиозним критеријумима који карактерише савремени свет упућује на потребе посвећивања веће пажње концепту безбедности идентитета, па чак и његовог постављања у центар безбедносних анализа, не само на етно-националном, већ и на нивоу глобалног друштва” (Baylis, 2001:71–72).

² „Платон је у својој *Републици* навео да будућим грађанима треба рећи да су рођени од гла свога града, који је у ствари њихова мајка, и да су њихови земљаци њихова браћа – другачији по природи од синова других градова. Мит о Мајци Земљи или о отаџбини је сматран неопходним да би се направила основа за идентитет града, за његово јединство и јединственост” (Hassner, 1997:57).

Према томе, социјетална безбедност је безбедност људских колектива које детерминише заједнички идентитет. Угрожавање социјеталне безбедности је угрожавање идентитета (нпр., ускраћивање права на слободу вероисповести), односно угрожавање живота и безбедности појединаца и колектива због њиховог идентитета (нпр., дискриминација, тероризам или рат против припадника друге вероисповести).

Реч је о „могућности друштва да опстане и задржи свој суштински карактер под променљивим условима и могућим или постојећим претњама, односно о одрживости традиционалне културе, тј. језика, облика удруживања, верских и националних идентитета и обичаја, а све то у оквиру прихватљивих услова за развој” (Møller, 2003:52).

Критеријум идентитета не мора да буде национална припадност, већ извесна поткултура: верска, етничка, расна припадност, припадност социјалним групама и слојевима, политичка орјентисаност, географски критеријуми итд. У новије време, наметнула су се и питања безбедности припадника сексуалних мањина, али и родно и полно засноване небезбедности.

Социјеталну безбедност гарантује и *Отшта декларацији о правима човека*:

- свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вероисповести или уверења и слободу да човек, било сам или у заједници с другим, јавно или приватно, манифестује своју веру или уверење подучавањем, обичајима, молитвом и обредом;
- свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе;
- свако има право на слободу мирног окупљања и удруживања; нико не може бити приморан да припада неком удружењу (Хаци-Видановић и Милановић, 2005:102–105).

Уставом Републике Србије (чл. 43) јемчи се слобода мисли, савести, уверења и вероисповести, право да се остане при свом уверењу или вероисповести или да се они промене према сопственом из-

бору. Такође, Устав (чл. 78–79) забрањује и насилну асимилацију припадника националних мањина, као и вештачко мењање националног састава становништва на подручјима где припадници националних мањина живе традиционално и у значајном броју. Најзад, Уставом (чл. 47–49) се гарантује слобода и право изражавања националне припадности, а забрањује свако изазивање и подстицање расне, националне, верске или друге неравноправности, мржње и нетрпељивости.

За безбедност идентитета се везују многе теорије, попут биолошких, сукоба цивилизација, културног империјализма, културне предоминације, новог светског поретка итд. Доводи се и у везу са бројним појавама којима се угрожава живот колектива и група, попут расизма и ксенофобије, етничких и верских конфликта; демографских експлозија и имплозија; добровољних и присилних – легалних и илегалних миграција; „етничког чишћења” и геноцида; насилне асимилације мањина; верског и идеолошког фанатизма и екстремизма; националистичког екстремизма и сепаратизма; претензија ка територијама других држава; дискриминације и насиља према полним, родним и сексуалним мањинама итд.

Један од озбиљнијих проблема безбедности идентитета је и бујање националистичких сила које доводе до раздора између етничких, верских и културних група. Уколико резултира насиљем или другим видом тешког угрожавања, рађа се *дилема социјеталне безбедности* у оквиру које се „безбедност једне групе претвара у угрожавање безбедности друге групе”. Продукт таквог стања неретко су етничка чишћења и геноцид. Ако такво стање резултира борбом за отцепљење, оно прети да прерасте и у питање политичке безбедности државних система, односно националне безбедности. Угрожавања су већа у ситуацијама тзв. „ефекта бабушке” (уситњавања већих територијално-политичких целина), који производи тежње ка све већој фрагментацији, па чак и до малих политичких ентитета који су тешко одрживи. Проблеми раздора једне заједнице најчешће имају тенденцију интернационализације, нарочито када угњетавана и обесправљена етничка група тражи помоћ и подршку „матичне државе”. Осим тога, национализам са собом повлачи и актуелизацију бројних нерешених територијал-

них неспоразума, што може да подстакне и освајачке ратове (Møller, 2000:54–55).³

Као детерминанта идентитета, (радикализована) религија може да буде угрожавајући фактор. Религиозни идентитет је старији од националног идентитета и много је пута рађао конфликте и дискриминаторно насиље. У државама и срединама где је израженији, припадници других религија могу да се доживљавају као „уљези” и претња националној хомогености, због чега могу да постану жртве државне или друштвене репресије. Тако верски фанатизам и нетолеранција често доводе до тзв. верског национализма, екстремизма и деструктивизма, који неретко резултирају верским сукобима, верским ратовима и верским тероризмом.

Проблем безбедности идентитета је све израженији на „старом континенту”. „Нације у постхладноратовској Европи су рањиве на нов начин. Ако се нација или културна група раније осећала угроженом (имиграцијом, страним производима и идејама, међународном сарадњом) могла је да зове државу у помоћ: да тражи рестриктивну имиграциону политику, да спроводи протекционистичку економску политику и да се повуче из нежељене сарадње. Ово више није тако једноставно: контрола граница, а делимично и економска политика, функције су Европске уније, док су многе друге интеракције постале теже заустављиве. Стога нације више немају могућност да траже од држава да решава таква питања, јер их држава не контролише – осим ако нација не захтева да држава спроведе драстичније мере које крше тренутна правила Уније и уназађују интеграције. Последица тога су нови безбедносни изазови и претње који се фокусирају око идентитета. То су: страх да ће европска будућност постати као европска прошлост у којој би интеграције биле потиснуте од стране ренационализације и балансирања моћи; страх од интеграција и потреба да се брани национални идентитет; глобализација и имигранти као претња националном идентитету; етнички сукоби који би довели до дезинтеграције Европе и питање традиционалне безбедности

³ „Импулс заштите идентитета – културног, политичког као и економског, од урушавања од стране других је снажан. Људи по природи теже изолационизму и изградњи колективног живота који неће бити контаминиран контактима са другима.” (Waltz, 2006:93).

државе. Значи, културе се данас могу одбранити једино културом. Ако се сматра да је идентитет угрожен интернационализацијом и европеизацијом, мора се ојачати национални израз. *Култура је несумњиво постала безбедносна политика*” (Weaver, 2000:371–372, 384–385).⁴

Под нарастајућим утицајем економске, медијске и глобализације миграција долази и до глобализације културе. Иако је мала вероватноћа да ће до тога икада доћи, стварање *универзалног – глобалног идентитета* довело би до *одумирања националних идентитета*. Међутим, приметна је делимична *регионализација идентитета*, па је вероватнији настанак *европског хибридног идентитета* него *идентитета глобалног села*.

2. Културе насиља и национална безбедност

Култура, нарочито ако је политизована и радикализована, може да буде узрок и подстицај многих угрожавања националне безбедности. Најопасније су (пот)културе насиља засноване на екстремизму.

Насиље је негативан утицај на основне људске потребе (опстанак, здравље, опскрбљеност, идентитет, слобода), који ограничава потенцијалну могућност њиховог задовољења. Код *директног насиља* препознајемо насилника, а код *структурног насиља* нема препознатљивог насилника. Уз то, *културно насиље* су сви аспекти културе који се користе за оправдање или легитимацију директног или структурног насиља. Не постоје насилне културе, које толеришу или подстичу насиље, само *културе насиља* – угњетавања кроз религију, идеологију итд. (Галтунг, 2005:4).

⁴ „Европске интеграције праћене су озбиљном дилемом: полемично је да ли би данас грађани дали живот за своју земљу, која све више губи моћ и кредибилитет. Сумња се да државе данас код грађана имају мање ауторитета него пре Другог светског рата. И поред тога, национална држава је, као последица историје и начина васпитања, још увек јак чинилац националних идентитета и културне диференцијације од других. Стога национални идентитети још увек имају превагу над европским идентитетом.” (Bohas, 2003:6–7).

Манифестује се као примена физичке или психичке принуде с циљем да се у неком сукобу интереса, или обичном личном сукобу, сломи отпор противника (Тадић, 1996:147). Може да буде *физичко* и *психичко*, односно *директно* и *индиректно*; *структурално* (насиље различитих структура друштва над другим структурама) и *институционално* (злочини злоупотребе власти); *индивидуално* и *колективно*; *масовно* и *пунктално*; *тренутно* и *дуготрајно*; *рационално* и *ирационално*; *свесно* и *несвесно* итд. (Симеуновић, 1993:732–733). По националну безбедност је најопасније политичко насиље.

Политичко насиље је вид друштвеног насиља, директна или индиректна (латентна) примене силе у сфери политике и политичког, тј. директна или индиректна примена силе над свешћу, телом, животом, вољом или материјалним добрима стварног или потенцијалног (претпостављеног) политичког противника. Манифестује се као претња силом, принуда, притисак, психофизичко злостављање, политичко убиство, атентат и диверзија, насилни протести, побуне, нереди, немири, тероризам, субвенција, репресија, терор, устанак и рат (Симеуновић, 1993:735–736).

Доминантни корени политичког насиља су у *екстремизму*. У ширем смислу, то су сва политичка схватања и понашања (појединаца, група, организација) која драстично одступају од онога што је прихватљиво и законито у политичким односима и надметањима унутар демократског друштва. У ужем смислу, то су сва схватања и понашања која карактерише неумереност и искључивост у постављању политичких циљева и спремност на употребу насиља и уопште најгрубљих метода и средстава ради остварења сопствених циљева (Савић, Делић и Илић, 1998:73).

Из аспекта националне безбедности, *политички екстремизам* може да се манифестује као (Савић, Делић и Илић, 1998:73–80):

– *тоталитаризам*, тј. идеологија и пракса широког и насилног мешања државе или друге организације у друштвене односе, што за последицу има тотално подређивање свих чинилаца друштвеног живота (од појединца, преко породице, до осталих облика друштвеног повезивања), у свим областима друштвеног живота од привреде и политике до културе, уметности и религије. Тоталитаризам

литарне организације и покрети имају за циљ насилан долазак на власт и успостављање тоталне контроле над друштвом. *Ауторитаризам* је вид тоталитаризма којег спроводе ауторитети на власти. То чине „законитом производњом неправда, јер је право слушања политике и њених моћника, уместо правне државе постоји партијска држава, а уместо владавине права – владавина правом. Последица тога је повреда људских права, конфискација и национализација имовине, некажњено кршење закона од стране високих функционера, злоупотреба моћи, изборна крађа, политичке ликвидације, ратни злочини” (Тркуља, 2008:479);

– *национал-шовинизам* и *сепаратизам* су екстремизми у односима припадника различитих нација. *Национал-шовинизам* (екстремни или *ултра-национализам*) је појава некритичког величања своје нације уз отворено потцењивање, вређање и распиривање мржње према другим нацијама. У условима рата или већег насиља, постаје *нацизам*. Манифестује се као *сепаратизам*, тј. тежња ка издвајању једне нације из одређене вишенационалне заједнице, чиме долази до њеног цепања. *Класични сепаратизам* има за циљ издвајање једног дела вишенационалне државе у самосталну државу. Уколико издвајање има за циљ припајање другој држави, реч је о *иредентизму*. Најзад, *унитаризам* представља покушаје вештачког уједињавања двеју или више нација у једну заједничку (над)нацију, занемарујући различитости и тежње ка самосталном животу (Тркуља, 1995:44–53);

– *клерошовинизам* и *верски фанатизам*. *Клеро(верски)шовинизам* је злоупотреба вере и цркве у политичке сврхе и некритичко величање своје религије и вере уз отворено потцењивање, вређање и распиривање мржње према припадницима друге религије и вере, као и ради преотимања верника од друге религије. *Верски фанатизам* је вршење тешких злочина услед заслепљености деструктивном (псеудо)верском идеологијом и шовинизмом;

– *идеолошко-страначки шовинизам* је распиривање нетрпеливости међу грађанима која је мотивисана идеолошко-страначком припадношћу, што доводи до разних сукоба између припадника различитих политичких опција;

– *регионални партикуларизам* (регионални шовинизам или *сепаратизам*) је издвајање појединих региона једне државе у засебне

целине, што је могуће независније од средишта државе и других региона, независно од националне и религијске припадности становништва које живи у региону и

– *мафијашко-гангстерски екстремизам* чији је носилац организовани криминал, а којег карактерише специфична контракултура.

Као форма културе насиља, политичко насиље чини троугао у којем су екстремизам, односно политичка или друга идеолошка мотивисаност насилника, затим насиље или претња његовом употребом и националне вредности, односно национална безбедност као мете према којем је усмерено.

3. Безбедносна култура и национална безбедност

Традиционално схватање по коме је држава ексклузивни „провајдер” безбедности увелико се напушта. То отвара поље новој филозофији и култури безбедности у којој недржавни сектор игра све значајнију улогу. Државни сектор делује све селективније, усредсређујући се на „опаснија” угрожавања, док се друштву све више препушта да се само штити од других, „мање опасних” појава.

Наравно, није реч о посебним и неповезаним субјектима и њиховим једнократним акцијама, већ напротив – о систему континуираног деловања и сарадње државних и недржавних актера. Тиме се ствара нова култура безбедности која има првенствено превентивни циљ и значај.

Безбедност и култура се нужно допуњују и граде однос међузависности. Ако се култура дефинише као скуп вредности друштва, а безбедност као заштита и заштићеност тих вредности, јасна је њихова повезаност.

Генерално, безбедносна култура је *понашање којим се ствара безбедност или доприноси безбедности, односно понашање којим се не угрожава или не доприноси угрожавању безбедности*. Конкретније, то је *скуп усвојених ставова, знања, вештина и правила из области безбедности, испољених као понашање и*

процес, о потреби, начинама и средствима заштите личних, друштвених, националних и међународних вредности од угрожавања (Стајић, Мијалковић и Станаревић, 2005:29–30). Испољава се као индивидуална, масовна и професионална култура.

Индивидуална је безбедносна култура појединца, односно микроколлектива попут породице, суседства. Стиче се у породици, а развија едукацијом и самоедукацијом. Њена функција је заштита сопствених (*ко се сам чува, и Бог га чува*), али и индивидуалних, породичних и вредности лица из окружења и друштва (*љуби ближњег свог, како себе самог*).

Масовна безбедносна култура се везује за друштво. Њен „просек” је једно од битних обележја културе, менталитета и идентитета нације. По њој се друштва одређују као мање или више безбедносно (само)одговорна. Из угла националне безбедности, огледа се у: одговорности за себе и друге; свести о властитим задацима и правима; солидарности; смислу за заједништво и дељење; неприхватању непоштења; жељи да се живот и безбедност у заједници побољшају; духу инвентивности, смелости и ризика; размишљању праћеном акцијом и промишљеном акцијом вођеном идејом унапређења националних вредности.

Професионална безбедносна култура је својствена професијама и стиче се њиховим дуготрајним обављањем. Њена функција је заштита вредности професионалних колектива, али и заштита и унапређење општих вредности и интереса и вредности других појединаца и група с којима професије долазе у контакт. С тим у вези, нарочито је интересантна безбедносна култура припадника националног система безбедности.

У систему безбедности, безбедносна култура обухвата скуп формалних и неформалних професионалних норми и вредности које делују унутар безбедносне организације, а у функцији су безбедносних послова, задатака и мера. Детерминишу је принципи законитости, моралности, хуманости, доследности, одговорности, непрекидности и правовремености, али и љубав према професији којом се превазилази позната Макијавелијева максима у вези са вршењем државничких дужности: „ко се одриче своје удобности због туђе, сâм губи, а други му неће рећи хвала” (Макијавели, 2002:5).

Из аспекта управљања државом и националним системом безбедности, посебно је значајна *политичка култура*. Реч је о сету вредности, убеђења и ставова у оквиру којих функционише политички систем, којим се подстиче политичко деловање и стабилност политичког система (Rosamond, 1997:77–80). Усмерена је ка питањима која се односе на опште услове заједничког живота у друштву и на избор праваца и циљева друштвеног развитка и остваривања и заштите националних вредности (Матић, 1993:830).

Са становишта заштите државних и националних вредности и интереса од свеколиког угрожавања, безбедносна култура је апсолутно позитивна категорија. Она подразумева равноправност и поштовање вредности и безбедности других; инвентивност у превенцији и решавању безбедносних проблема; стандардизацију вредности дефинисаних безбедносном културом; одликује појединца, колективе и глобално друштво; циљ јој је да сачува вредности друштва, да их заштити и умањи последице угрожавања од појединачног до глобалног нивоа; изражена је њена превентивна и проактивна улога у заштити друштвених вредности итд.

Закључак

Однос културе и националне безбедности је најмање трострук: манифестује се кроз ефекте националног идентитета, културе насиља и безбедносне културе по виталне националне вредности који су у првом и трећем случају конструктивни, а у другом деструктивни.

Национални идентитет којега умногоме детерминише култура, не само да је једна од традиционалних крунских друштвених вредности, већ је истовремено у функцији других вредности попут правног, политичког, економског и демократског поретка. Његово губљење подразумева нестанак друштва. Због функције препознатљивости и тесне повезаности с националним јединством, поносом и достојанством, сматрамо да ће национални идентитет још дуго представљати једну од виталних вредности многих друштва. Стога га се она, без обзира на све израженије тенденције интеграције, глобализације и универзализације, неће одрећи ни

својевољно, нити под притиском, па чак ни тамо где њихова промена изгледа најизвеснија (нпр., у земљама Европске уније).

Политизована и радикализована култура – (пот)културе насиља, директно производе или подстичу многа угрожавања националне безбедности (угњетавања кроз религију, идеологију итд.). Насилност друштва је део колективне свести и идентитета, а тиме и културе. Опасност по безбедност је већа уколико је и национална политика, било унутрашња, било спољна, насилна. Из таквих ситуација рађају се унутрашњи конфликти и терор, односно међудржавни сукоби. У првом случају доминантно је угрожена безбедност појединца и колектива, у другом безбедност државе, а посредно и њених грађана.

Безбедносна култура је изграђена свест о референтним вредностима којима држава и друштво пружају заштиту, њиховом значају, неопходности и механизмима њихове заштите. Степен њене развијености истовремено репрезентује и укупни културни и демократски ниво појединих држава и друштава. Њена суштина је у свести о неопходности супротстављања појавама угрожавања националне безбедности: отклањањем етиолошких фактора; самосталном акцијом против актера угрожавања, уколико се тиме не угрожава сопствена безбедност или безбедност других; благовременим алармирањем релевантних субјеката националног система безбедности; самосталном акцијом или алармирањем субјекта безбедности који ће спречити настанак штетне последице, ублажити, отклонити или онемогућити развој наступеле штетне последице, као и што ефикасније ревитализовати нападнуте референтне вредности.

Литература:

- Baylis, J. (2001): *International and Global Security in the Post-Cold War Era, The Globalization of World Politics* (eds. Baylis, J.; Smith, S.), Oxford Press, New York, pp. 253–276, у: *Реформа сектора безбедности*, Хаџић, М., ур. (2001), Институт Г 17 плус и ЦЦВО, Београд.
- Бжежински, З. (2001): *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица.

- Божовић, Р. (1993): *Култура, Енциклопедија политичке културе* (група аутора), Савремена администрација, Београд.
- Bohas, H.-A. (2003): *A New Middle Age: a Post-Westphalian approach to the European Union*, Research Conference of the European Union Center of California, Claremont.
- Burke, A. (2002): *Aporias of Security, Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 27, No. 1.
- Waltz, K. N. (2006): *Structural Realism after the Cold War, Perspectives on World Politics* (eds. Little, R.; Smith, M.), Routledge, London–New York.
- Weaver, O. (2000): *European Security Identities 2000, European Security Identities* (eds. Burgess, P.; Tunander, O.), PRIO Report 2, Oslo, pp. 29–55, у: Хаџић, М., ур. (2003): *Реформа сектора безбедности*, Институт Г 17 плус и Центар за цивилно-војне односе, Београд.
- Галтунг, Ј. (2005): *Док насиље не престане*, Anti Trafficking Center, Београд.
- Harrison, L. E.; Huntigton, S. P., ур. (2004): *Култура је важна – како вредности уобличавају људски живот*, Плато, Београд.
- Макијавели, Н. (2002): *Владалац*, Дерета (превео Ристић, М. Т.), Београд.
- Матић, М. (1993): *Политичка култура, Енциклопедија политичке културе* (група аутора), Савремена администрација, Београд.
- Monahan, T. (2008): *Surveillance and Security*, Routledge, London.
- Møller, V. (2003): *Национална, социјетална и људска безбедност – Општа разматрања са приказом балканског случаја, Људска безбедност* (ур. Дулић, Д.), број 1, Факултет цивилне одбране, Београд.
- Nye, J. S. Jr. (2002/2003): *Limits of American Power, Political Science Quarterly*, Vol. 117, No. 4., The Academy of Political Science, New York.
- Rosamond, V. (1997): *Political Culture, Politics – An Introduction* (eds. Axford, V.; Browning, G. K.; Huggins, R.; Rosamond, V.; Turner, J.), Routledge, London.
- Савић, А.; Делић, М.; Илић, П. (1998): *Основи државне безбедности*, Образовно истраживачки центар РДБ МУП РС, Београд.
- Стајић, Љ.; Мијалковић, С.; Станаревић, С. (2005): *Безбедносна култура*, Драганић, Београд.
- Симеуновић, Д. (1993): *Насиље, Енциклопедија политичке културе* (група аутора), Савремена администрација, Београд.
- Симић, Д. Р. (2002): *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука, Београд.

- Тадић, Љ. (1996): *Политиколошки лексикон*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Требјешанин, Ж. (2001): *Речник психологије*, Стубови културе, Београд.
- Тркуља, Ј. (1995): *Освајање демократије – Оглед о посткомунизму*, Синг-Логос, Београд.
- Тркуља, Ј. (2008): Рехабилитација политичких осуђеника и кажњеника у Србији, *Правна ријеч – часопис за правну теорију и праксу*, број 15, Удружење правника Републике Српске, Бања Лука.
- Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, број 83/2006.
- Хараламбос, М.; Холборн, М. (2002): *Социологија: Теме и перспективе*, Голден маркетинг, Загреб.
- Hassner, P. (1997): Obsolete and Obsolete: Non-Territorial Transnational Forces versus European Territorial State, *Geopolitics in Post-Wall Europe: Security, Territory and Identity* (eds. Tunander, O.; Baev, P.; Einagel, V. I.), PRIO-Oslo, Sage Publications, Thousand Oaks, London-New Delhi.
- Цуверовић, Б. (1993): Масовна култура, *Енциклопедија политичке културе* (група аутора), Савремена администрација, Београд.
- Шкорић, М.; Соколовска, В. (2008); Лазар, Ж.: *Традиција – језик – идентитет*, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад.

Corelation between culture and national security

Summary: Culture is one of the dominant determinations of people's and state's life, and an important factor of their security. If the culture generally is determined as combination of social virtues, and security as protection of those virtues, then their corelation is very clear. The culture's influence to national security can be constructive and destructive. So, in this paper some influences of national identity, cultures of violence and security culture to vital state and societal interests and national security will be presented.

Key words: culture, identity, cultures of violence, security culture, national security.